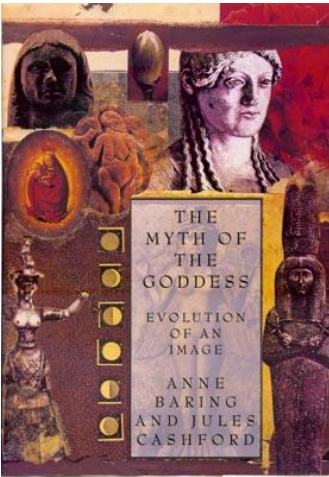

The Myth of The Goddess: Evolution of an Image,

Anne Baring & Jules Cashford,

Arkana Penguin Books, London 1991, 782 s.

Tanrıça Miti (The Myth of the Goddess) kitabını değerlendirmeye başlamadan önce eserin değindiği geniş konu yelpazesi ve okuru derinden düşünmeye sevkeden farklı boyutlardaki tartışmalarıyla üzerinde yapılacak tanıtım ve tenkitleri güçleştirecek bir hüviyete sahip olduğun söylemeliyiz. Bununla birlikte Baring ve Cashford'un ortak çalışması olan bu eser, tanrıça kavramı üzerine yapılmış en kapsamlı çalışma olma özelliğine sahiptir. Eserin öne çıkan bir diğer ayırt edici yönü de yazarların tanrıça kavramına mitoloji, arkeoloji ve tarih gibi bilimlerin yanı sıra feminizm gibi günümüz düşünce akımlarını dikkate alarak yaklaşmış olmalarıdır.

Konuya ilişkin sistemli bir bilgi sunma çabasının ötesinde, 'Evolution of an Image' "Bir İmajın Tekâmülü" alt başlığını taşıyan eser, her ne kadar indirgemeci bir nitelik taşısa da bir tarih okumasına örnek teşkil etmektedir. Aslında kitabın tam anlamıyla feminist bir tarih okumasının ürünü olduğunu söylemek de müm-

kündür. Eser, tarihin başlangıcından günümüze kadar coğrafi ve sosyo-kültürel açıdan birbiriyle ilgisi olmayan kültürlerde aralarında paralellik keşfettikleri tanrıça mitlerini incelemekle kalmayıp, bu tanrıça ve mitlerin tarihsel süreç içerisinde muhtelif topluluklarda nasıl yer edindiklerini, birbirleriyle olan benzerliklerini ve ilişkilerini bilhassa; iddia edilenin aksine tarihin belli bir döneminden itibaren tanrıçaların güçlerinin azalmadığı ya da tamamen ortadan kaybolmadıklarını, değişen imajlarıyla Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde hayatiyetlerini nasıl sürdürdüklerini

anlatmaya çalışmaktadır.

Yazarlar, kitabın birinci bölümünü Ana Tanrıçalara ve sevgili-oğullarına ayırmaktadır. Yine kitapta Ana tanrıça ve sevgili-oğullarıyla ilgili mitlerin ilişkilendirildiği 'ayın' hallerine dair fenomenolojik açıklamalar dikkate değerdir. Bu bölümde, tanrıçaların ilk izlerini buldukları MÖ 25.000'den başlayarak, ilerleyen çağlarda onların değişen formları ve anlamları üzerinde durulmaktadır. Gökyüzü, yeryüzü ve sularla bağlantılı olan tanrıçaların, boğa, yılan, mağara, çifte balta ve labirent gibi sembollerinin de açıklamalarına bu kısımda yer verilmektedir. Buna ilaveten, yaşam formlarının içerisinde hem içkin hem de aşkın olarak var olduklarını nitelendirdikleri tanrıçaların hükmettiği doğum, ölüm ve yeniden doğuş çemberinde üstlendikleri önemli roller de vurgulanmaktadır. Yazarlar, kitaptaki bu fenomenolojik yaklaşımları ilerleyen sayfalarda daha sistemleştirerek somut örneklerle destekleme cihetine gitmektedir. Mezopotamya'dan İnanna\İştär, Mısır'dan İsis, Babil'den Tiamat ve Yunan dünyasından Gaia, Hera, Artemis ve Athena örnekleriyle tanrıçaların bu toplumlardaki fonksiyonları üzerinde durularak, bu toplumlar açısından tanrıça kültürünün önemi bir kez daha vurgulanmaktadır. Yazarlar, zikredilen medeniyetlerdeki birçok tanrıça arasından öne çıkan bu tanrıçaların birer arketipi temsil ettikleri üzerinde durmakta ve fikirlerini Batı'da bu meyanda görüş bildiren yazarlardan alıntılarla desteklemektedirler.

Kitaba göre, tanrıçaların etki alanı gökyüzünden yeryüzüne, yeryüzünden de yer altı dünyasına kadar geniş bir alana yayılmaktaydı. Tanrıçaların daha etkin olduğu erken dönemlerde, onlar kozmik bir rahim ve hayatın ritmik nabzıydı. Daha da önemlisi tanrıça kültüründe; doğadan kendimizi kopardığımız bu zamanların aksine, tabiatla ruh iç içe olarak algılanıyordu, doğa hükmedilmesi gereken değil, içindeki ruhun keşfedilmesi gereken bir fenomendi. İnsanlar bu hem içkin hem de aşkın boyutu tanrıça kültürü aracılığıyla tecrübe etmekteydi. Ayrıca kitapta tanrıçalar için kullanılan birden çok sıfat ile de onların hem karmaşık, hem de zıt kutuplu

(hem var eden, hem yok eden) niteliklerine değinilmektedir. Öte yandan, tanrıçalar, varlıklarıyla bu zıtlığın birliğini de temsil ediyordu. Örneğin, İnanna\İştâr hem aşk, hem savaş, hem de yukarı ve aşağının tanrıçasıdır. Yine Mısır'daki İsis, hem cennetin, hem yeryüzünün hem de yer altı dünyasının tanrıçası olarak görülmektedir. Fakat yazarlara göre, bir tanrıçanın bünyesinden bulunan birden çok rol, zamanla başka tanrıçalar arasında paylaştırılmıştır. İlahi bütünlüğü tamamlayan bu roller, artık farklı tanrıçalar tarafından üstlenilmiştir, böylece hayatın her alanına hükmeden tanrıçanın gücü de aynı şekilde başka tanrıçalar arasında taksim edilmiştir.

“Kutsal Evlilik” başlığını taşıyan ikinci bölümde, baharın ilham verdiği bir ritüel olarak kutsal evliliğin, bu kültürdeki anlamına ve bu vesileyle tanrıçanın doğa ve bereketle olan sıkı birlikteliğine temas edilmektedir. Yazarlar, tezlerini bir ileri aşamaya taşıdıkları bu bölümde de verdikleri örneklere devam ederek, Anadolu ve Yunan medeniyetlerindeki tanrıça mitlerine değinmektedirler. Ayrıca bu bölümde yazarlar, tarihin başlangıcından itibaren hâkim olan Ana tanrıça'nın (The Mother God), yerini bir baba tanrıya (The Father God) nasıl bıraktığı konusuna geniş yer ayırarak, bu süreci Babil Yaratılış destanı olan Enuma Eliş ile başlatırlar. Onlara göre, mitte tanrı Marduk'un, ilksel tanrıça Tiamat'ı öldürüşü bunun bir temsili anlatımını sunmaktadır. Buna ek olarak, bu mite dair başta Eliade olmak üzere birçok dinler tarihçisinin farklı şekilde getirdikleri yorumlara eserde temas edilmemesi dikkati çekmektedir. Yine yazarlar, artık zamanla kanlı savaşların dünyaya hâkim olması, dolayısıyla güneşin öne çıktığı kahraman mitlerinin de ortaya çıkışını bu sürecin başlangıcı olarak görürler. Onlara göre, tanrıça kültüründe dişliliği öne çıkaran ayın gizemi, yerini kralıklardaki gücü sembolize eden eril güneşe bırakmıştır. Nihayetinde de zaman içerisinde Yahudilikteki Yahve, Yunan mitolojisindeki Zeus gibi bir Baba tanrı tam olarak hâkimiyeti ele geçirmiştir. Bu anlamda, Adem ve Havva mitiyle zirveye oturan eril bir tanrının hakimiyeti sürecinde, tüm yaratılanların annesi olarak Yunan mitolojisindeki Pandora ile ilişkilendirdikleri “Havva” figüründeki

olumsuz anlam üzerinde vurguda bulunurlar. Bu bölümde öne sürdükleri teze göre; tarihte, ana tanrıçaların bir baba tanrının arkasına itilmesi, bir başka ifadeyle tanrıçanın oturduğu yerden alışı olması tanrıça imajının olumsuz yöndeki değişimi ile vuku bulmuştur. Tabii bu imaj evriminden nasibini tanrıçanın beşeri temsilcisi olan kadın da almıştır.

Bunun yanı sıra, yazarlara göre, tarih sahnesinden kaybolduğunu sandığımız tanrıçalar günümüzde halen etkinliklerini korumaktadırlar. Bu açıdan kitabın ikinci bölümünde Eski Ahit'teki saklı tanrıçalara atıfta bulunmaktadır. Belki de eserin en ilgi çekici tezi, Hıristiyanlıktaki Meryem'in tanrıçanın geri dönüşü olarak görülmesidir. Bu iddiaya göre Meryem, tanrıçalar halkasının sonuncusudur. Hatta önceki sayfalarda zikredilen çok sayıdaki tanrıçanın imajları doğrudan, Hıristiyanlıkta merkezi bir rol üstlenen tanrının annesi olarak kabul edilen "Meryem" figürüne aktarılmıştır. Son olarak, bu fikirlere ister katılalım ya da karşı çıkalım yazarların tezlerini, eserlerinde gayet başarılı bir şekilde işlediğini söylememiz gerekir. Okuyucu, kitabın başından sonuna kadar bu teze ikna edecek entelektüel malzeme ile karşı karşıya bırakılmaktadır. Yalnız, yazarların bu tezi gerek ele alırken gerekse de işlerken yapmış oldukları tarih okumaları onları maalesef monolitik bir perspektife sürüklemiş gibi gözükmektedir. Örneğin tanrıça kültürünün marjinal, eleştiri alan bazı yönlerinden eserin hiçbir yerinde bahsedilmemektedir. Ayrıca, tanrıça kültürünün bulunduğu eski toplumlarda kadının üstün statüsüne dair ısrarları, tarihsel ve sosyolojik açıdan başka kaynaklarda verilen bilgilerle tenakuz içerisindedir. Yine tarihsel süreçte yaşanan bir değişimin çok yönlü sebepleri düşünülmez, yalnızca bir faktöre indirgenmesi eleştirilmesi gereken bir başka husustur. Her şeye rağmen yine de, "The Myth of The Goddess", Dinler Tarihçilerinin atlamaması gereken bir çalışma olarak daha çok konuşulacağı ve tartışılacağı benzenmektedir.

Maksude KURT

(Y.L.Öğr., Rize Üniv. S.B.E.)